

УДК 331.5

<https://doi.org/10.31713/ve4202431>

JEL: J21, J22, J38, J40, J44

Юрчик Г. М. [1; ORCID ID: 0000-0003-1013-6940],

к.е.н., доцент,

Кроль В. В. [1; ORCID ID: 0000-0002-7835-6248],

доктор філософії з економіки,

Ступницька С. П. [1; ORCID ID: 0009-0003-2439-6900],

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

НАЦІОНАЛЬНИЙ РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ВОЄННИХ ДІЙ: АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

Статтю присвячено аналітичному дослідженню тенденцій функціонування національного ринку праці в умовах цифровізації та воєнних викликів. Конкретизовано та узагальнено перелік загроз та можливостей на ринку праці, що зумовлені розвитком цифрової економіки. Визначено вплив цифровізації на якісну структуру попиту та пропозиції праці. Доведено, що наявність цифрових навиків збільшують можливість кар'єрного просування, спрощують пошук роботи, сприяють отриманню більш престижної та перспективної роботи. Обґрунтовано, що воєнні дії зумовлюють виключно негативний вплив на національний ринок праці внаслідок скорочення робочих місць; високого рівня безробіття; вимушеної міграція; кадрового дефіциту; прямої небезпеки здоров'ю та життю працівників; незадовільного психологічного стану працівників. Конкретизовано, що така ситуація спричинила зменшення кількості працівників не лише через міграцію за кордон, але й через їх загибель, фізичні травми та зникнення.

Ключові слова: ринок праці; безробіття; зайнятість; заробітна плата; цифровізація; воєнні дії.

Постановка проблеми. Ринок праці (РП) є однією з найбільш важливих складових соціально-економічної системи держави. Адже стан РП, з одного боку, залежить від економічної кон'юнктури та тенденцій соціально-економічного розвитку держави, а з іншого – є фактором їх зміни. Відтак, забезпечення ефективно функціонуючого РП – одне з головних завдань держави. В умовах сьогодення вагомий вплив на функціонування РП чинить цифровізація усіх сфер суспільного життя, яка зумовлює використання у процесі виробництва штучного інтелекту, робототехніки, хмарних технологій; збільшує попит на працівників, які мають цифрові навички; обумовлює незатребуваність на РП ряду професій. Однак, державна

політика регулювання національного РП демонструє дисбаланс між розвитком РП та цифровою економікою, що породжує в певній мірі ізольованість стратегій цифрового, соціально-економічного та освітньо-професійного розвитку. Така невідповідність особливо загострюється в умовах розвитку глобального цифрового РП, що обумовлює необхідність посилення орієнтованості державної політики регулювання національного РП на становлення цифрової економіки.

В українських реаліях, суттєвий вплив на функціонування національного РП, окрім цифровізаційних процесів, чинять воєнні дії. Наслідки воєнних дій на РП мають переважно деструктивний характер, адже зумовлюють міграційний відтік економічно активного населення, внутрішнє переміщення населення, мобілізацію значної частини чоловіків працездатного віку тощо. Крім того, воєнні дії, обумовлюючи пряму загрозу життю та здоров'ю населення, зумовлюють зменшення пропозиції праці, що породжує дефіцит робочої сили в окремих регіонах та професійних групах. Водночас наявність прямої небезпеки активам бізнесу внаслідок обстрілів, труднощі з їх релокацією, перешкоди в логістичних маршрутах зумовлюють закриття або «замороження» бізнес-діяльності значної частки господарюючих суб'єктів, що призводить до зменшення попиту на працю. Згідно з висновками Міжнародної організації праці (МОП) внаслідок російської воєнної агресії національний РП втратив 4,8 млн робочих місць, що становить 30% від їх загальної кількості у довоєнний період. У подальшому за прогнозами МОП, війна може призвести до додаткового скорочення робочих місць до 7 млн, що становить 43,5% від їх загальної кількості [3]. Такі процеси поглиблюють наявні дисбаланси між попитом та пропозицією на національному РП не лише у кількісному, але і структурному розрізах. На сьогоднішній день, на жаль, можна констатувати, що під впливом воєнних дій національний РП демонструє ознаки гендерної, вікової та регіональної асиметрії.

Різна спрямованість та неоднозначність впливу цифровізації та воєнних дій на національний РП, актуалізує необхідність моніторингу його стану за посередництвом відповідного аналітичного інструментарію.

Аналіз останніх досліджень. Можна констатувати, що проблематика функціонування РП України в умовах збройної агресії належним чином представлена в наукових дослідженнях, що підтверджується значною кількістю публікацій. Зокрема, відповідний

вектор дослідження представлений у науковій статті Штундер І. [19], де автором проаналізовано попит та пропозицію на національному РП на початку воєнних дій. За результатами дослідження, автор констатує, що «...складно говорити про стабілізацію та відновлення національного ринку праці в повній мірі до завершення бойових дій» [19]. Заслуговує на увагу дослідження РП в умовах війни під авторством Черьомушкіної О. та Чалюк Ю. [16]. У вказаній праці представлено порівняльний аналіз стану РП у довоєнний та воєнний періоди, розглянуто пріоритетність вакансій на РП. На завершення, автори констатують, що «...незважаючи на жорсткі умови, РП продемонстрував свою пристосованість до нових умов» [16]. Розширений аналіз національного РП в умовах воєнних дій представлений у науковій статті Азьмук Н. [1], де автор приділяє увагу безробіттю, навантаженню на вакантні робочі місця, неформальній зайнятості, трудовій міграції, цифровому сегменту національного РП. У контексті впливу воєнних дій на національний РП автор констатує, що «деструктивний вплив російсько-української війни на РП виявляється у скороченні робочих місць, зростанні розриву між попитом і пропозицією, поглибленні наявних та формуванні нових кваліфікаційних, освітніх, гендерних дисбалансів та унеможливлені повноцінного відтворення робочої сили» [1]. Комплексне дослідження РП України на основі даних Державної служби зайнятості, а також опрацювання опитувань суб'єктів РП соціологічними групами та консалтинговими компаніями представлено у публікації Томчук О. [14]. У вказаній праці, крім того, що проаналізовано рівень безробіття та навантаження на вакантне робоче місце, особливу увагу приділено внутрішньо переміщеним особам на національному РП. Адаптації зарубіжного досвіду трансформації РП в умовах воєнного стану та макроекономічної нестабільності присвячена наукова публікація Шостак Л. та Сур'як А. [18]. Автори констатують, що «зарубіжний досвід демонструє ефективні стратегії адаптації РП до таких викликів через впровадження інноваційних механізмів зайнятості, підтримки економічної активності населення та стабілізації економіки» [18]. У вказаній праці розглядаються ключові аспекти адаптації цього досвіду до умов України, включаючи зміну структури зайнятості, розвиток дистанційної роботи, перепідготовку кадрів та підтримку малого й середнього бізнесу. Проблематиці активізації зайнятості населення України в умовах воєнної економіки присвячене наукове дослідження Луцької Т. [7]. У вказаній праці проведено аналіз стану зайнятості населення України в умовах воєнної економіки, розкрито

основні причини зростання кількості безробітних. Крім того, автором проаналізовано заходи, що здійснюються урядом для підвищення зайнятості, зокрема: введення податкових пільг для фізичних осіб-підприємців; затвердження нового порядку надання компенсацій роботодавцям за працевлаштування окремих категорій зареєстрованих безробітних; розроблення програми релокації підприємств; реалізація проєкту «єРобота» [7]. Варто відмітити наукову публікацію авторського колективу на чолі з Поліщук [10], де досліджено вплив демографічних факторів на національний РП; динаміку кількості вакансій та розміщених резюме за даними інтернет-ресурсу roboota.ua; рівень безробіття населення (МОП); зміни на РП на основі проведеного опитування його суб'єктів групою «Рейтинг»; тренди у рівні заробітної плати за даними експертно-аналітичного центру кадрового порталу grc.ua. Наукова публікація [5] Жук О. зосереджена на дослідженні зареєстрованого національного РП за даними Державної служби зайнятості. Також у вказаній праці автор аналізує результати опитування суб'єктів РП у розрізі мотиваційних пропозицій компаній та очікувань працівників за даними інтернет-ресурсу Work.ua, а також піднімає проблематику тінізації національного РП та поширення неформальної зайнятості.

Щодо дослідження впливу цифровізації на функціонування РП, то цей вектор наукових пошуків представлений досить обмежено. Зокрема, в межах вказаного вектору наукових досліджень варто відмітити наукову публікацію авторського колективу на чолі з Черьомухіною О. [17]. У вказаній праці автори констатують, що «під впливом цифровізації та глобалізації РП сьогодення розширює межі форм зайнятості, потребує постійного оновлення знань та підвищення компетентностей, високої готовності адаптуватися до нових умов і формування нових регулюючих механізмів нового типу соціально-трудових відносин» [17]. Досить інформативним є наукова публікація Костик Є. та Цимбал К. [6], що присвячена дослідженню впливу на національний РП не лише викликів цифрової економіки, але і воєнного стану. У вказаному дослідженні проаналізовано основні показники загального РП України у довоєнний та воєнний період, а також конкретизовано вплив таких складових цифрової економіки, як штучний інтелект, робототехніка, хмарні технології на його функціонування.

Дослідженню базових аспектів цифровізації РП України присвячено наукову статтю Сидоренко О. та Цішевського Б. [13], де визначено основні тенденції на РП в умовах цифровізації;

побудовано матрицю SWOT-аналізу формування РП в умовах цифрової економіки, в якій ідентифіковано можливості, загрози, сильні та слабкі сторони цифровізації у контексті впливу на РП. Також у вказаній науковій праці визначено стратегічні напрями розвитку цифрового РП в Україні. Заслугує на увагу дослідження впливу цифрової економіки на національний РП, що представлено в публікації [2]. Серед основних напрямів впливу цифровізації на РП автори виділяють: технологічний прогрес, автоматизація і роботизація; поява нових форм нестандартної зайнятості, які набирають все більшу популярність серед молоді (фріланс; телепраця; позикова праця – аутсорсинг, аутстафінг, лізинг персоналу); формування нових трудових відносин та трудової етики; трансформація сутності усталеного в суспільстві поняття «робоче місце»; зростання ролі інтерактивних платформ для реалізації онлайн-зайнятості; формування нової структури доходу особи [2]. У науковому дослідженні [8] автори оперують таким поняттям, як «резильєнтність РП», одним із чинників якої вважають цифровізацію. У вказаному дослідженні наводяться результати аналізу позиції України та країн Східної і Центральної Європи за індексом резильєнтності ринку праці (GLRI), визначено вплив людиновимірної цифровізації на резильєнтність соціально-трудої сфери України. Автори констатують, що «резильєнтність національного РП до запровадження воєнного стану в країні характеризувалася загрозливою демографічною ситуацією, низькою якістю трудового життя, складністю ведення бізнесу, ускладненим доступом до фінансових ресурсів, низьким рівнем кібербезпеки, незадовільною інституційною спроможністю, недостатнім забезпеченням соціальних гарантій» [8]. На завершення, автори констатують, що «використання переваг людиновимірної цифровізації та розвиток галузей Індустрії 5.0 дозволить під час відбудови України мінімізувати дію деструктивних чинників, посилити резильєнтність соціально-трудої сфери» [8].

Постановка завдання. Попри наявність наукових досліджень РП України у контексті впливу на нього цифровізації та воєнного стану, все ж відповідна проблематика потребує подальших розробок та продовження моніторингу змін на РП за посередництвом аналітичного інструментарію. Отже, метою статті є аналіз тенденцій на національному РП в умовах цифровізації економіки та наявних воєнних загроз з урахуванням особливостей макроекономічного середовища.

Виклад основного матеріалу. Процеси цифровізації економіки,
348

вносячи суттєві зміни у функціонування РП, зумовлюють появу як загроз, так і можливостей для його суб'єктів. Так, цифровізація створює передумови для зниження витрат роботодавців на робочу силу; розширює можливості для дистанційної зайнятості та віддаленої праці; зумовлює зростання мобільності робочої сили та продуктивності праці на основі цифрових технологій; скорочення часу на пошук працівників / роботи (табл. 1). Водночас цифровізація суттєво впливає на якісну структуру попиту та пропозиції праці в частині появи нових робочих місць та професій, що пов'язані з ІКТ та цифровізацією (діджитал-маркетолог, SMM-спеціаліст, Front-end- та Back-end-розробник, QA (тестувальник програмного забезпечення), UI/UX-дизайнер, бізнес-аналітик, cybersecurity engineer, devOps engineer та product manager та ін.). Окрім появи нових професій, цифровізація зумовлює також зворотний процес – незатребуваність на РП працівників, які не володіють цифровими навичками, а також зникнення / зменшення попиту на ряд професій (касири, оператори колцентру, математики, перекладачі, вчителі, турагенти, ріелтори та ін.)

Таблиця 1

Можливості та ризики впливу цифрової економіки на ринок праці

Можливості	Загрози
⇒ зниження витрат компаній на робочу силу;	⇒ діяльність хакерів, наявність кіберзагроз;
⇒ можливості дистанційної та віддаленої праці;	⇒ витіснення працівників автоматизованими засобами та цифровими технологіями;
⇒ поява нових робочих місць і нових професій, що пов'язані з ІКТ;	⇒ індивідуалізація трудових відносин, зниження рівня соціального захисту працівників;
⇒ зростання мобільності робочої сили;	⇒ поширення структурного безробіття, зникнення ряду професій;
⇒ високий рівень продуктивності цифровізованої праці;	⇒ недостатній рівень фахової підготовки працівників в сфері ІКТ та цифровізації
⇒ скорочення часу на пошук працівників / роботи	

Джерело: побудовано та доповнено авторами на основі [13; 15]

Одночасно воєнні дії зумовлюють виключно негативний вплив на національний РП, а саме: скорочення робочих місць; високий рівень безробіття; вимушена міграція; кадровий дефіцит; пряма небезпека здоров'ю та життю працівників; незадовільний психологічний стан працівників.

Частину даних про стан РП акумулює Державна служба зайнятості (ДСЗ). Однак, дані ДСЗ дають уявлення лише про зареєстрований сегмент ринку праці. Як свідчать дані рис. 1, з початком воєнних дій суттєво зменшилась кількість зареєстрованих безробітних (у 2023 р. на майже 60% порівняно з 2021 р.). Такий тренд має досить неоднозначне пояснення, однак не є свідченням зниження напруги на ринку праці.

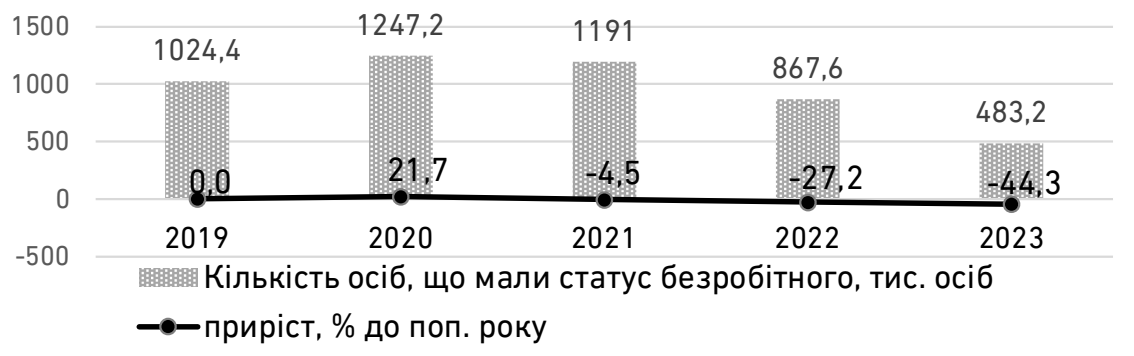

Рис. 1. Динаміка кількості зареєстрованих безробітних в Україні у довоєнний та воєнний період

Джерело: узагальнено авторами за даними Державної служби зайнятості

Адже суттєве зменшення кількості зареєстрованих безробітних в період воєнних дій обумовлене цілим рядом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, поміж яких: 1) свідоме небажання частини населення працездатного віку офіційно реєструвати статус безробітного, оскільки він передбачає вищий рівень контролю за підзвітністю перед державою (в т.ч. серед ВПО); 2) міграція частини населення за кордон в умовах загрози здоров'ю та життю, що обумовлює зменшення пропозиції праці на ринку; 3) мобілізація значної частини населення працездатного віку до лав Збройних Сил, що також є фактором зменшення пропозиції праці.

ДСЗ надає чимало послуг безробітним, які умовно можна поділити на активні та пасивні програми сприяння зайнятості. Перші з них орієнтовані на створення умов через професійне навчання, посередництво у пошуку роботи для реального працевлаштування безробітних. Водночас пасивні програми сприяння зайнятості спрямовані на часткову компенсацію втраченої заробітної плати в період безробіття. Безумовно, більш ефективними є активні програми. Проведені дослідження дають право стверджувати, що 2022 р. був досить стресовим для національного ринку праці України, адже частка безробітних, які були охоплені активними програмами сприяння зайнятості, зменшилась на 10% порівняно з «мирним» 2021 р. (рис. 2). 2023 рік знаменувався певним рівнем

адаптації ринку праці до викликів війни. Зокрема, частка безробітних, які були залучені до активних програм сприяння зайнятості, сягнула рівня довоєнного 2021 року. Показово, що у 2023 рр. суттєво зменшилась частка безробітних, які отримували допомогу по безробіттю (67% проти 90% у 2020–2022 рр.), що значною мірою обумовлено законодавчими змінами у порядку її призначення та виплати.

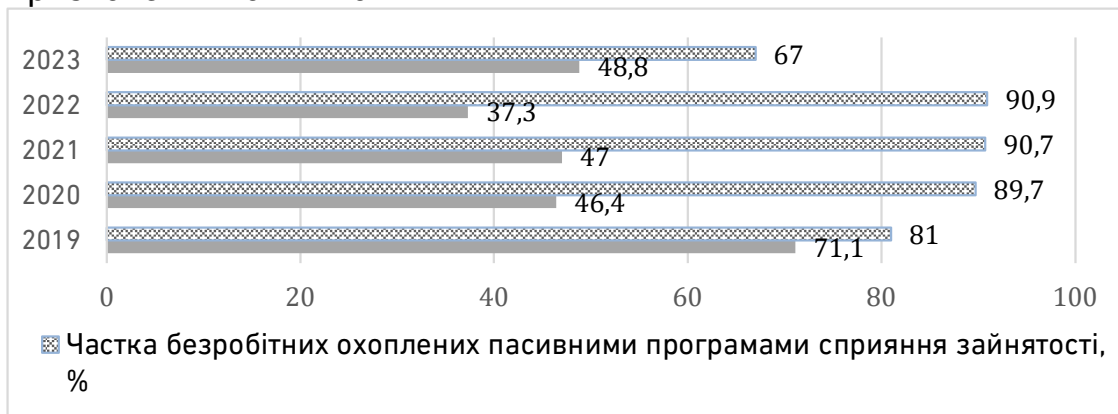

Рис. 2. Динаміка показників охоплення безробітних активними та пасивними програмами сприяння зайнятості Державною службою зайнятості (%), 2019–2023 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними Державної служби зайнятості

Важливим показником функціонування зареєстрованого ринку праці є також кількість вакансій, про які повідомили роботодавці ДСЗ в цілях їх заповнення. Як свідчать дані (табл. 2), з початком війни у 2022 р. кількість вакансій різко зменшилась (на 41,5% порівняно з 2021 р.).

Таблиця 2

Динаміка кількості вакансій, зареєстрованих в Державній службі зайнятості, 2020–2023 рр.

	2020	2021	2022		2023	
			од.	% до 2021 р.	од.	% до 2021 р.
Усього	829653	705816	396337	56,2	329436	46,7
з них за ВЕД						
Сільське, лісове та рибне господарство	132416	113411	67433	59,5	29483	26,0
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	12181	11037	6897	62,5	5456	49,4
Переробна промисловість	142699	121496	72278	59,5	57685	47,5
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	29088	22801	14296	62,7	10346	45,4
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	14734	13631	8739	64,1	8870	65,1
Будівництво	31586	26324	10828	41,1	7481	28,4
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	128265	102432	56139	54,8	53457	52,2

продовження табл. 2

Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська доставка	53649	44667	26086	58,4	22105	49,5
Тимчасове розміщення й організація харчування	25737	22844	9789	42,9	11812	51,7
Фінансова та страхова діяльність	4983	4897	2371	48,4	1993	40,7
Інформація та телекомунікації	5305	4475	2079	46,5	1506	33,7
Операції з нерухомим майном	8420	6198	2976	48,0	2693	43,4
Професійна, наукова та технічна діяльність	13671	11433	5996	52,4	5100	44,6

Джерело: узагальнено авторами за даними Державної служби зайнятості

При цьому зменшення вакансій відбулося за всіма ВЕД (найбільше – у будівництві, тимчасовому розміщенні та організації харчування). У 2023 р. кількість вакансій дещо зросла порівняно з 2022 р., проте вона так і не досягла довоєнного періоду (в переважній більшості ВЕД не досягнуто навіть 50% від кількості вакансій, які були у 2021 р.). Таким чином, на жаль, можна констатувати, що зареєстрований ринок праці України демонструє негативний тренд щодо зменшення попиту на працю, а також зменшення кількості зареєстрованих безробітних, що є свідченням небажання частини населення офіційно підтверджувати статус безробітного.

Очевидним є факт неповноти інформації про стан національного ринку праці лише за даними ДСЗ. Відтак, їх варто доповнювати інформацію про стан загального ринку праці на основі даних інтернет-порталів з пошуку роботи, вибіркового обстеження населення з питань економічної активності, різного роду соціологічних опитувань суб'єктів ринку праці.

Важливим показником функціонування національного ринку праці є рівень безробіття за методикою Міжнародної організації праці. На жаль, Державна служба статистики, яка до лютого 2022 р. публікувала відповідні дані, з вказаного періоду їх не оприлюднює. Дані про рівень безробіття (МОП) наводить Центр економічної стратегії у тематичній публікації «Трекер економіки України під час війни» (рис. 3).

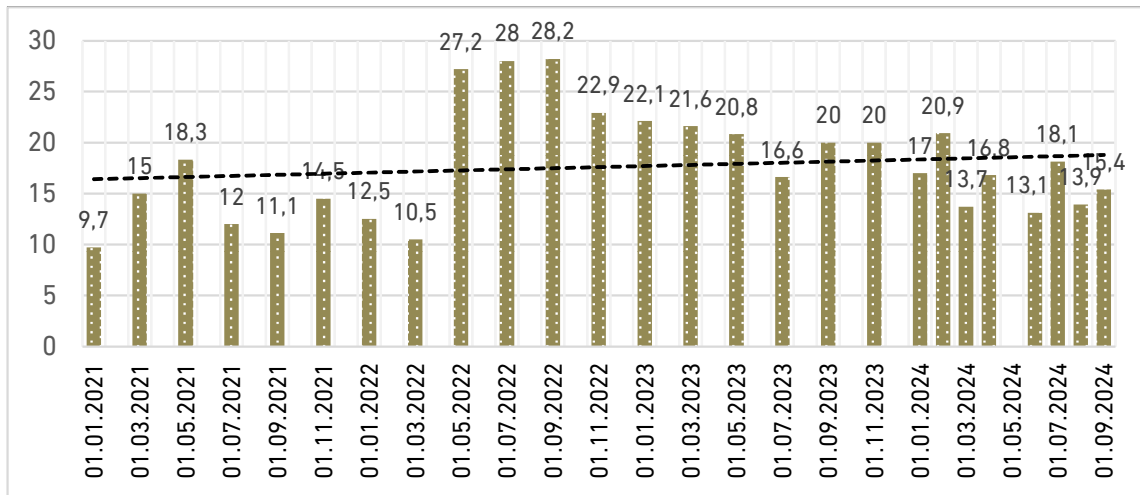

Рис. 3. Динаміка рівня безробіття (МОП) в Україні у довоєнний та воєнний період, 2021–2024 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [12]

Аналіз рис. 3 свідчить, що на початок 2021 р. рівень безробіття становив 9,7%. Проте, протягом 2021 р. демонстрував тенденцію до зростання та на кінець 2022 р. склав 14,5%. На початок 2022 р. рівень безробіття становить 12,5%. Однак, з початком повномасштабних воєнних дій рівень безробіття стрімко зростає та в різних місяцях варіює від 22,9 до 28,2%. Початок 2023 р. характеризується поступовим зниженням рівня безробіття, який у січні становить 22,1%, а в липні знижується до 16,6%. Водночас на кінець 2023 р. рівень безробіття знову збільшився та сягнув 20%. 2024 р. характеризується значними коливаннями рівня безробіття – від 13,1 до 20,9% в різних місяцях. Таким чином, з початком війни в Україні мало місце різке зростання безробіття до найвищих показників за весь досліджуваний період, що зумовлено економічною нестабільністю та руйнуванням робочих місць внаслідок війни. У 2023–2024 роках відбувається поступове зниження рівня безробіття, що вказує на адаптацію ринку праці до нових умов і відновлення економічної активності в окремих галузях. Загалом, тенденція до зменшення безробіття свідчить про поступову стабілізацію національного ринку праці.

В цілях дослідження гостроти проблеми безробіття населення в Україні, варто порівняти рівень безробіття на національному ринку праці з державами ЄС (рис. 4).

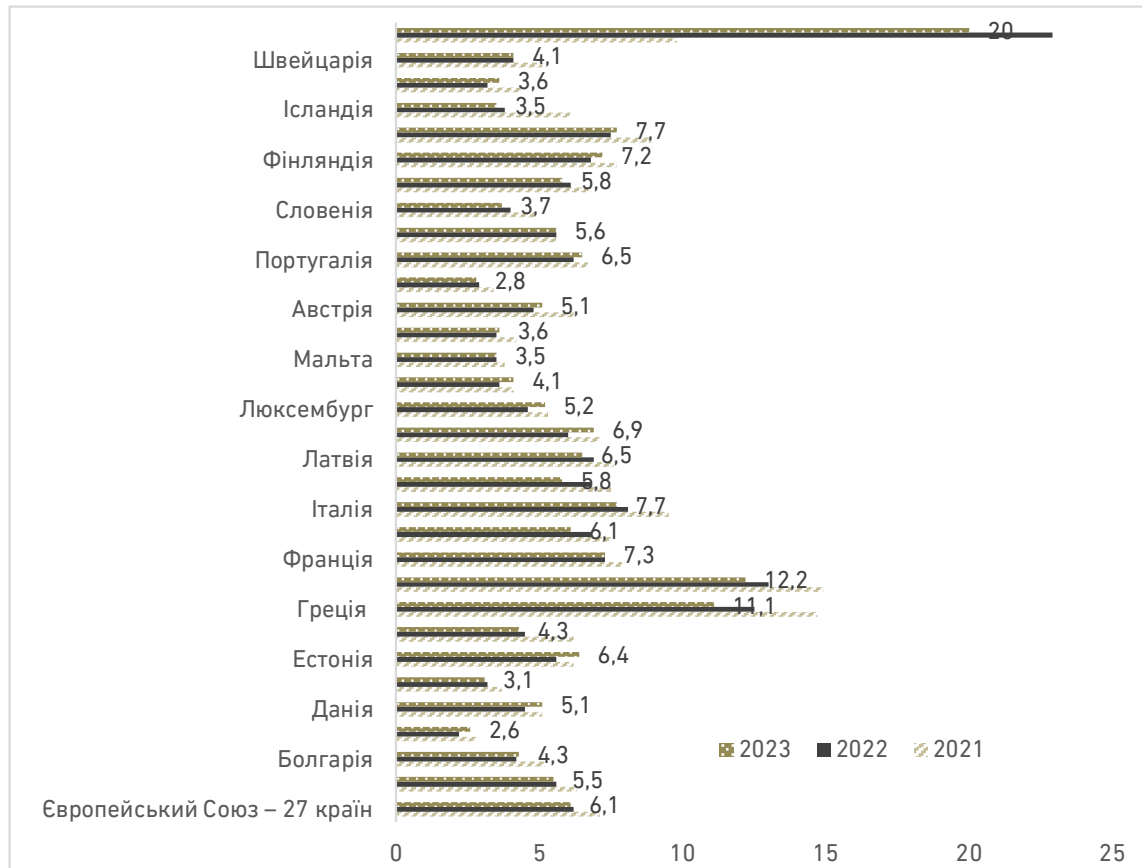

Рис. 4. Рівень безробіття в державах ЄС та Україні, 2021–2023 рр.
Джерело: побудовано авторами за даними Eurostat

Аналіз свідчить, що протягом 2021–2023 рр. рівень безробіття в Україні був суттєво вищий порівняно з переважною більшістю держав ЄС. Так, у 2021 р. рівень безробіття в Україні складав 9,8%, тоді в середньому по ЄС – 7,1%. Рівень безробіття в Україні в цей час був нижчим порівняно з усіма державами ЄС за винятком Греції та Іспанії. У 2022 та 2023 р. рівень безробіття в Україні більше ніж у тричі перевищив показник у ЄС та був суттєво вищим порівняно з усіма державами ЄС. Таким чином, можна говорити, що національний ринок праці порівняно з ЄС демонструє всі ознаки кризи.

В цілях моніторингу ситуації на загальному ринку праці Міністерством соціальної політики було проведено опитування роботодавців (табл. 3) [11]. Переважна більшість роботодавців (58%) вказали, що основною проблемою бізнесу під час війни є пошук кваліфікованих працівників і лише потім необхідність зовнішнього фінансування (42%). При цьому найбільше респондентів (67%) вважають, що нестача кваліфікованих працівників зумовлена саме мобілізацією чоловіків. Також значим фактором дефіциту працівників є їх міграція за кордон (54%). Для подолання дефіциту

працівників роботодавці найчастіше звертаються до агентств з працевлаштування (36%), підвищують заробітну плату (31%), пропонують програми навчання працівників (22%). Однак, 11% роботодавців вказали, що в умовах нестачі працівників змушені відмовлятися від замовлень.

Таблиця 3
Результати опитування роботодавців про проблеми у сфері найманої
праці в період війни

Напрями	Частка ствердних відповідей роботодавців, %
Основні проблеми бізнесу під час війни	
Пошук кваліфікованих працівників	58
Необхідне зовнішнє фінансування	42
Безпека бізнесу	40
Конкуренція	25
Ланцюги поставок	24
Основні причини нестачі кваліфікованих працівників	
Мобілізація	67
Еміграція за кордон	54
Неконкурентна заробітна плата	36
Внутрішня міграція	21
Способи усунення нестачі робочої сили	
Співпраця з агентствами з працевлаштування	36
Підвищення заробітної плати	31
Навчання співробітників	22
Відмова від замовлень	11

Джерело: побудовано авторами за даними [11]

Воєнна ситуація спричинила зменшення кількості кваліфікованих працівників не лише через міграцію за кордон, але й через їх загибель, фізичні травми та зникнення (табл. 4).

Таблиця 4
Частка роботодавців, які вказали, що мають працівників, які фізично
постраждали під час війни

17%	компанії вказали, що мають співробітників, які загинули внаслідок повномасштабної війни на території України
11%	компанії вказали, що мають співробітників, які зникли безвісти під час повномасштабної війни на території України
17%	компанії вказали, що мають співробітників, які фізично постраждали під час проведення бойових дій на території України з 24 лютого 2022 р.

Джерело: [4]

З моменту збройного вторгнення бізнес в Україні переживає складну трансформацію. На початку війни різко скоротилася активність на ринку праці, в країні люди почали масово втрачати роботу через закриття бізнесу (табл. 5).

Таблиця 5

Діяльність компаній під час російсько-української війни в Україні

41% / 50%	компанії продовжують працювати повністю / частково
29%	компаній переїхали в межах України
19%	переїхали за межі України
15% / 2%	компаніям довелося закрити офіси в окремих регіонах / повністю

Джерело: [4]

Так, 50% представників бізнесу вказали, що їх бізнес в період війни продовжує частково вести свою діяльність; 29% – релокували бізнес в межах України; 19% – переїхали за межі України; 15% – закрили офіси в окремих регіонах; 2% – закрились повністю.

Загроза життю та здоров'ю працівників обумовлює поширення надомної та дистанційної зайнятості, що актуалізує значимість різного роду каналів комунікації між роботодавцем та працівниками. Як свідчать дані (рис. 5), 86% компаній в цих цілях використовують розсилку корпоративною поштою, 67% – регулярні онлайн-зустрічі з безпосереднім керівником, 62% – комунікації через соціальні мережі, 61% – онлайн-зустрічі з топменеджерами компанії.

Важливою складовою національного ринку праці, яка визначає його кон'юнктуру є рівень заробітної плати. Всієї повноти статистичної інформації про рівень заробітної плати, що існувала до лютого 2022 року, на жаль, в умовах сьогодення немає.

Рис. 5. Канали і способи комунікації із співробітниками компанії упродовж воєнного стану в Україні

Джерело: [4]

З 2022 року Державна служба статистики підтримує лише один показник у сфері оплати праці у актуальному стані –

середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності. Аналіз відповідного показника в Україні протягом 2013–2023 рр. (табл. 6), свідчить про невинне зростання середньої заробітної плати в Україні, що є позитивним.

Таблиця 6
Динаміка середньомісячної заробітної плати штатних працівників та індексу споживчих цін в Україні за даними Державної служби статистики України, 2013–2023 рр.

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Середньомісячна заробітна плата штатних працівників, грн	3282	3480	4195	5183	7104	8865	10497	11591	14014	14847	17442
Індекс зростання середньомісячної заробітної плати, % до поп. року	107,9	106,0	120,5	123,6	137,1	124,8	118,4	110,4	120,9	105,9	117,5
Індекс споживчих цін, %	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0	110,0	126,6	105,1

— колоризація відображає роки, в яких індекс зростання середньої заробітної плати є меншим від рівня інфляції

Джерело: побудовано авторами за даними Державної служби статистики України

В умовах значного зростання рівня цін (інфляції) цей показник є недостатньо об'єктивним. В цілях забезпечення об'єктивності, аналіз середньої заробітної плати варто поєднувати із індексом споживчих цін (інфляції). Як свідчить відповідний аналіз, невинне зростання середньої заробітної плати в Україні не завжди супроводжується зростанням реального її розміру.

Зокрема, у 2014, 2015 та 2022 роках в Україні відносний приріст середньої заробітної плати не відповідав приросту індексу споживчих цін, тобто мало місце фактичне зниження реальної купівельної спроможності заробітної плати. У 2014–2015 р. це було обумовлено девальвацією національної грошової одиниці по відношенню до долара, значним зростанням комунальних тарифів. У 2022 р. основним фактором зниження реальної заробітної плати в Україні був старт воєнних дій, що зумовив макроекономічну нестабільність.

Важливим джерелом інформації про заробітну плату в умовах воєнних дій та інформаційного «вакууму» є різного роду соціологічні опитування суб'єктів ринку праці. Так, досить корисним в цьому відношенні є Загальнонаціональне опитування «Україна під час війни. Зайнятість і доходи», одне із питань якого стосувалося змін у заробітній платі. Як свідчать результати цього опитування (рис. 6) з початком війни 44% респондентів вказали, що їх заробітна плата не змінилася; 19% – зменшилася від 10 до 25%; 17% – зменшилася від

25–50%; 11% – зменшилася на понад 50%.

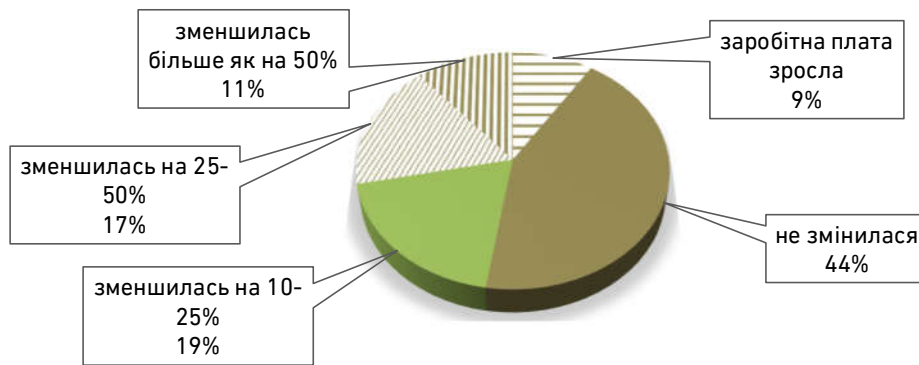

Рис. 6. Результати опитування суб'єктів ринку праці щодо того, як змінився рівень їхньої заробітної плати з початку війни

Джерело: побудовано авторами за даними [9]

Водночас лише 9% респондентів вказали на зростання заробітної плати. Таким чином, на жаль, можна констатувати про негативний вплив воєнних дій на рівень заробітної плати в Україні. Якщо врахувати високий рівень інфляції, яка має місце в умовах воєнних дій, то очевидним є факт зниження купівельної спроможності заробітної плати, а відтак – добробуту працівників та їхніх сімей в Україні.

Щодо аналітичних аспектів впливу цифровізації на національний РП, то за даними інтернет-сервісу «Дія» наявність цифрових навиків збільшує можливість кар'єрного просування (85,3%), спрощує пошук роботи (84,8%), сприяє отриманню більш престижної та перспективної роботи (82,5%), полегшує отримання знань для опанування професії (82,2%), сприяє зростанню продуктивності праці (81,7%) (рис. 7).

Рис. 7. Значимість цифрових навичок для професійного розвитку, %
Джерело: побудовано авторами за даними інтернет-сервісу «Дія»

При цьому за даними інтернет-сервісу «Дія» на національному РП суттєво вищий рівень володіння цифровими навичками демонструє населення у віковій групі до 29 років. Зокрема, частка населення, яка володіє цифровими навичками на рівні вище базового, серед вікової групи 18–29 років складає 65,4%, а у вікових групах 30–39 років – 44,1%, 40–49 років – 39,7%, 50–59 років – 26,1%, 60–70 років – 12%.

Висновки. Процеси цифровізації економіки зумовлюють появу як загроз, так і можливостей на РП. До можливостей, які створює цифровізація на РП, можна віднести: зниження витрат роботодавців на робочу силу; розширює можливості для дистанційної зайнятості та віддаленої праці; зумовлює зростання мобільності робочої сили та продуктивності праці на основі цифрових технологій; скорочення часу на пошук працівників / роботи. Одночасно цифровізація зумовлює появу нових робочих місць та професій, що пов'язані з ІКТ та призводить до затребуваності на РП цифрових навичок.

Воєнні дії зумовлюють виключно негативний вплив на національний РП. 2022 р. загалом був стресовим для національного РП, ознаки поступової адаптації та відновлення РП почав демонструвати лише у 2023 р. Загалом, до сучасних трендів функціонування національного РП в умовах воєнних викликів та цифровізації належить:

– суттєве зменшення кількості зареєстрованих безробітних, починаючи з 2022 року;

– частка безробітних, які були охоплені активними програмами сприяння зайнятості, у 2022 р. зменшилась на 10% порівняно з «мирним» 2021 р.;

– з початком війни у 2022 р. кількість вакансій різко зменшилась (на 41,5% порівняно з 2021 р.);

– рівень безробіття за методикою МОП протягом 2022 р. суттєво збільшився та варіював від 22,9 до 28,2%, а на початку 2021 р. складав 9,7%; водночас у 2023 р. рівень безробіття почав поступово зменшуватися;

– протягом 2021–2023 рр. рівень безробіття в Україні завжди був суттєво вищий порівняно з державами ЄС;

– більшість роботодавців (58%) вважає, що основною проблемою бізнесу під час війни є пошук кваліфікованих працівників;

– воєнна загроза спричинила зменшення кількості кваліфікованих робочих кадрів не лише через міграцію за кордон, але й через їх загибель, фізичні травми та зникнення;

– протягом 2019–2023 рр. цифрові навички населення на національному ринку праці суттєво зросли (при цьому суттєво вищий рівень володіння цифровими навичками демонструє населення у віковій групі до 29 років);

– наявність цифрових навичок збільшує можливість кар'єрного просування, спрощує пошук роботи, сприяє отриманню більш престижної та перспективної роботи, полегшує отримання знань для опанування професії, сприяє зростанню продуктивності праці.

1. Азьмук Н. А. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили. *Вісник економічної науки України*. 2022. Вип. 1 (42). С. 171–179. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).171-179](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).171-179)
2. Водянка Л. Д., Харовська А. В. Вплив цифрової економіки на тенденції сучасного ринку праці. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.1.80
3. Вплив кризи в Україні на сферу праці. Початкові оцінки. МОП. 2022. URL: https://www.ilo.org/europe/publications/WCMS_844295/lang--en/index.htm (дата звернення: 10.11.2024).
4. Горбановська О. Повтомасштабна війна на території України – реакції, виклики та дії бізнесу, Е&У, квітень 2022 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oPlxvFEUF> (дата звернення: 10.11.2024).
5. Жук О. П. Структура та тенденції зайнятості населення України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2024. № 11. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.31>
6. Костик Є. П., Цимбал К. О. Ринок праці: виклики цифрової економіки та воєнного часу. *Причорноморські економічні студії*. 2024. № 86. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.86-5>
7. Луньова Т. Напрями активізації зайнятості

населення України в умовах воєнної економіки. *Економічний простір*. 2023. № 183. С. 74–78. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/183-12> **8.** Новікова О., Азьмук Н. Цифровізація – чинник посилення резильєнтності соціально-трудової сфери та повоєнного відновлення України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-27> **9.** П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи (23–24 липня 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadcat_obschenaci_opros_ukraina_vo_v_remya_voynu_zanyatost_i_dohody_23-24_iyulya_2022_goda.html (дата звернення: 10.11.2024). **10.** Поліщук О. Ю., Машта Н. О., Савченко О. Р. Ринок праці в Україні в умовах війни. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Вип. 76. С. 201–208. **11.** Результати опитування роботодавців щодо ситуації на ринку праці в Україні / Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/view/02b2aad8-dc9c-4f88-8f93-499f4f833a64> (дата звернення: 10.11.2024). **12.** Ринок праці. Трекер економіки України під час війни. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 10.11.2024). **13.** Сидоренко О. В., Цішевський Б. В. Базові аспекти цифровізації ринку праці в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Сер. Економіка та управління*. 2024. № 12. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-03-01> **14.** Томчук О. Аналіз трендів розвитку ринку праці в Україні: ключові зміни та виклики воєнного часу. *Innovation and Sustainability*. 2023. Issue 2. P. 110–119. <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.110.119> **15.** Чалюк Ю. Сучасні тенденції розвитку ринку праці в умовах цифровізації економіки. *Підприємництво та інновації*. 2023. № 26. С. 70–79. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/26.11> **16.** Черьомухіна О., Чалюк Ю. Ринок праці під час війни: стан та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-24> **17.** Черьомухіна О., Чалюк Ю., Кириленко В. Сучасний вимір ринку праці в умовах цифровізації. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-85> **18.** Шостак Л., Сур'як А. Адаптація зарубіжного досвіду трансформації ринку праці в умовах воєнного стану та макроекономічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-145> **19.** Штундер І. Ринок праці України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-22>.

REFERENCES:

1. Azmuk N. A. Transformatsiia rynku pratsi v umovakh viiny: vyklyky ta stratehii vidtvorennia robochoi syly. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*. 2022. Vyp. 1 (42). S. 171–179. [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).171-179](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).171-179)
2. Vodianka L. D., Kharovska A. V. Vplyv tsyfrovoy ekonomiky na tendentsii suchasnoho rynku pratsi. *Efektivna ekonomika*. 2022. № 1. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.1.80
3. Vplyv kryzy v Ukraini na sferu pratsi. Pochatkovi otsinky. MOP. 2022. URL: https://www.ilo.org/europe/publications/WCMS_844295/lang--en/index.htm (data zvernennia: 10.11.2024).
4. Horbanovska O. Povtomasshtabna viina na terytorii Ukrainy – reaktsii, vyklyky ta dii biznesu, E&Y, kviten 2022 r. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oPlxvIFEUF> (data zvernennia: 10.11.2024).
5. Zhuk O. P. Struktura ta tendentsii zainiatosti naseleння Ukrainy v umovakh viiny.

- Efektivna ekonomika*. 2024. № 11. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.31>
- 6.** Kostyk Ye. P., Tsybmal K. O. Rynok pratsi: vyklyky tsyfrovoy ekonomiky ta voiennoho chasu. *Prychornomorski ekonomichni studii*. 2024. № 86. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.86-5>
- 7.** Lunova T. Napriamy aktyvizatsii zainiatosti naselennia Ukrainy v umovakh voiennoi ekonomiky. *Ekonomichniy prostir*. 2023. № 183. S. 74–78. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/183-12>
- 8.** Novikova O., Azmuk N. Tsyfrovizatsiia – chynnyk posylennia rezilientnosti sotsialno-trudovoi sfery ta povoiennoho vidnovlennia Ukrainy. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2023. № 53. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-27>
- 9.** Piatnadtsiate zahalno-natsionalne opytuvannia. Ukraina pid chas viiny. Zainiatist i dokhody (23–24 lypnia 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pyatnadcat_obschenaci_opros_ukraina_vo_v_remya_voyny_zanyatost_i_dohody_23-24_iyulya_2022_goda.html (data zvernennia: 10.11.2024).
- 10.** Polishchuk O. Yu., Mashta N. O., Savchenko O. R. Rynok pratsi v Ukraini v umovakh viiny. *Prychornomorski ekonomichni studii*. 2022. Vyp. 76. S. 201–208.
- 11.** Rezultaty opytuvannia robotodavtsiv shchodo sytuatsii na rynku pratsi v Ukraini / Ministerstvo ekonomiky Ukrainy. URL: <https://me.gov.ua/view/02b2aad8-dc9c-4f88-8f93-499f4f833a64> (data zvernennia: 10.11.2024).
- 12.** Rynok pratsi. Treker ekonomiky Ukrainy pid chas viiny. Tsentr ekonomichnoi stratehii. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (data zvernennia: 10.11.2024).
- 13.** Sydorenko O. V., Tsishevskiy B. V. Bazovi aspekty tsyfrovizatsii rynku pratsi v Ukraini. *Problemy suchasnykh transformatsii. Ser. Ekonomika ta upravlinnia*. 2024. № 12. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-03-01>
- 14.** Tomchuk O. Analiz trendiv rozvytku rynku pratsi v Ukraini: kliuchovi zminy ta vyklyky voiennoho chasu. *Innovation and Sustainability*. 2023. Issue 2. P. 110–119. <https://doi.org/10.31649/ins.2023.2.110.119>
- 15.** Chaliuk Yu. Suchasni tendentsii rozvytku rynku pratsi v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*. 2023. № 26. S. 70–79. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/26.11>
- 16.** Cheromukhina O., Chaliuk Yu. Rynok pratsi pid chas viiny: stan ta perspektyvy. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2022. № 46. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-24>
- 17.** Cheromukhina O., Chaliuk Yu., Kyrylenko V. Suchasnyi vymir rynku pratsi v umovakh tsyfrovizatsii. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2021. № 34. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-85>
- 18.** Shostak L., Suriak A. Adaptatsiia zarubizhnogo dosvidu transformatsii rynku pratsi v umovakh voiennoho stanu ta makroekonomichnoi nestabilnosti. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2024. № 67. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-145>
- 19.** Shtunder I. Rynok pratsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2022. № 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-22>
-

Yurchyk H. M. [1; ORCID ID: 0000-0003-1013-6940],
Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor,
Krol V. V. [1; ORCID ID: 0000-0002-7835-6248],
PhD,
Stupnytska S. P. [1; ORCID ID: 0009-0003-2439-6900],
Senior Student

¹National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

NATIONAL LABOR MARKET IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION AND MILITARY OPERATIONS: ANALYTICAL ASPECTS

The article is devoted to an analytical study of the trends in the functioning of the national labor market in the conditions of digitalization and military challenges. The list of threats and opportunities in the labor market caused by the development of the digital economy is specified and generalized. Digitalization creates the prerequisites for reducing employers' labor costs; expands opportunities for remote employment and remote work; leads to increased labor mobility and labor productivity based on digital technologies; reduces the time to search for employees / work. The impact of digitalization on the qualitative structure of labor demand and supply is determined. It is proven that the presence of digital skills increases the possibility of career advancement, simplifies the job search, and contributes to obtaining a more prestigious and promising job. It is substantiated that military actions cause an exclusively negative impact on the national labor market due to job reduction; high unemployment; forced migration; personnel shortage; direct danger to the health and life of employees; unsatisfactory psychological state of employees. The current trends in the functioning of the national labor market in the context of military challenges and digitalization include: significant decrease in the number of registered unemployed, starting in 2022; share of unemployed who were covered by active employment promotion programs decreased by 10% in 2022 compared to the «peaceful» 2021; with the beginning of the war in 2022, the number of vacancies decreased sharply; the unemployment rate according to the ILO methodology during 2022 increased significantly and varied from 22.9 to 28.2%; at the same time, in 2023, the unemployment rate began to gradually decrease; during 2021–2023 the unemployment rate in Ukraine has always been significantly higher than in the vast majority of EU countries; the majority of employers believe that the main problem for business during the war is finding qualified employees; the military threat

caused a decrease in the number of qualified workers not only due to migration abroad, but also due to their death, physical injuries and disappearance.

Keywords: labor market; unemployment; employment; wages; digitalization; military operations.

Отримано: 09 грудня 2024 року
Прорецензовано: 14 грудня 2024 року
Прийнято до друку: 20 грудня 2024 року